

Юлія Кондрашевська
(Київ)

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ЗДОБУТКИ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

У статті розглядаються здобутки українців Канади у культурній, освітній, науковій та інших сферах діяльності.

Ключові слова: українська діаспора, українці Канади, еміграція, культура, освіта, наука.

У 2014 р. українська діаспора Канади відзначає свою 123-тю річницю поселення в цій країні. Цілком зрозуміло, що за такий тривалий час українці змогли розбудувати на новому місці широкую мережу культурних, громадських, релігійних, освітніх та інших осередків.

Унікальність Канади полягає не лише в тому, що в ній проживає друга за чисельністю українська діаспора світу, але й у тому, що українці тут вміло розвинули власний громадський сектор, зайнявши таким чином, вагоме місце у поліетнічному середовищі країни.

За більш ніж сто років проживання у Канаді українці зарекомендували себе як гідні громадяни цієї країни. Створивши значну мережу громадсько-політичних організацій вони не без труднощів досягли значних успіхів у всіх сферах суспільного життя. Такий успіх досягався десятиліттями і став можливим лише завдяки згуртованій та наполегливій праці. Це, у свою чергу, дозволило українській етнічній групі інтегруватися у канадське суспільство не втративши національної самобутності.

Всебічний аналіз форм, методів і напрямів громадської, культурної, освітньої діяльності українців за межами батьківщини покликаний відобразити різні аспекти життя української діаспори, окреслити її внесок у розвиток і популяризацію української культури, науки, освіти як в Канаді, так і за її межами.

Активізація процесу об'єднання української спільноти у Канаді набула значних обертів з початком третьої хвилі еміграції (кінець 1940-х – 1950-ті рр.), і підсилилася починаючи з 1945 р. Швидкими темпами розбудовувалося громадсько-політичне життя, яке виокремило українську спільноту, як одну з найактивніших серед етнічних груп Канади. Створення власної мережі громадських, культурних, релігійних, освітніх установ дозволило українцям Канади впливати на хід певних суспільно-політичних процесів.

Із урахуванням того, що еміграція на сьогодні є досить розповсюдженим явищем в Україні, вивчення цього процесу достатньо важливе з точки зору врахування історичного досвіду, який може бути використаний як наочний приклад успішної адаптації та самоорганізації українців поза межами батьківщини. Досвід української еміграції в Канаді є найбільш вдалий у сенсі збереження національної самобутності, адже за такий значний період емігранти здобули унікальні вміння успішної інтеграції до суспільно-політичної, економічної та культурної сфер канадського соціуму, при цьому не втративши власної ідентичності.

Серед науковців, котрі у своїх дослідженнях зверталися по розгляду деяких аспектів національних та культурних здобутків українців Канади, слід зазначити Б. Кравченка, Б. Кордан, Я. Галан і Ф. Свирипа, які розробили низку цікавих розділів присвячених дослідженню української етнічної групи у довіднику української діаспори [5]. Також слід згадати В. Євтуха [4], В. Піскун [12], Т. Бевз [1], Ю. Недужка [11], В. Макара [8], які розглянули деякі питання культури та освіти українців Канади.

Суттєву роль у збереженні своєї етнічної специфіки, відіграла освіта. Вона включала в себе шкільне навчання, насамперед парафіяльні школи при українських церквах, суботні програми, де українська тематика посідала вагоме місце, недільні школи, які вводили курси української мови та історії та згодом і вища освіта.

Звичайно українці зіткнулися з мовною асиміляцією. У великих містах асиміляційні процеси відбувалися швидше, особливо серед тих українців, котрі народилися в Канаді. Найкраще серед таких міст українська мова збереглась у Торонто, Едмонтоні, Вінніпезі. А найбільше піддалася мовній асиміляції Ванкувер, Калгарі та Оттава [18]. Звичайно зберегти свою мову в чужому середовищі, де кожен розмовляє іноземною, дуже важко. Тим більше з огляду на ситуацію (емігрантський статус) потрібно було як найшвидше пристосовуватися до нових умов життя, нової держави, культури і мови.

Наприкінці 60-х – на початку 70-х років ХХ ст. українська діаспора Канади, створила розгалужену систему національної освіти та виховання. У 1944 р. в Саскачеванському університеті було створено першу в Північній Америці кафедру українознавства. На початку 50-х років ХХ ст. українознавчі студії почали поширюватися в інших університетах Канади: у Манітобському було започатковано факультет слов'янських мов, Оттавському та Торонтському університетах студенти почали вивчати українознавчі предмети [11]. Дисципліни, які там викладалися, були наступними: курси історії України, української мови та літератури, програми спеціалізації з української мови і літератури на бакалаврському, магістерському і докторському рівнях підготовки фахівців [6, с. 115]. У 1960-ті рр. українська мова була введена в програму університетів Монреалю, Оттави, Ванкуверу тощо.

Важливе значення відігравав саме зміст навчання. Під час вивчення курсів історії України, геополітики, історії української культури, географії, української мови і літератури, релігієзнавства та інших акцент робився на висвітлення державотворчих зусиль українського народу, на його давній історії та культурі, вивченню драматичних сторінок. Молодь знала про геноцид українського народу, про організацію штучного Голодомору в 1932 – 1933 рр., знищення церков, переслідування за політичні та релігійні переконання в УРСР, тиск на українську культуру, проведення політики русифікації, репресій проти політиків, письменників та інших діячів [11].

Про ефективність такої системи навчання свідчили наступні важливі зміни у самосвідомості українців, які почали визнавати своє етнічне походження, про що засвідчили переписи 1981 р. і 1990 р. [18].

Крім того, Канада у другій половині ХХ ст. стає одним із центрів української історичної науки на Заході. Її розвиток у цій країні пов'язаний, перш за все, з виникненням таких важливих наукових центрів, як Канадська Українська Вільна Академія Наук (УВАН) та Канадське Наукове Товариство імені Тараса Шевченка (НТШ) [2, с. 172].

Серед основних напрямків роботи Канадського НТШ були: проведення щорічних наукових конференцій, академічних вечорів, організація бібліотеки, архіву та музею, видавнича діяльність («Записки НТШ», «Бібліотека українознавства», «Український архів»). Щороку проводилася Шевченківська сесія з нагородження шевченківських лауреатів.

Надзвичайно важливою подією в науковому житті української спільноти в Канаді стало відкриття 1 липня 1976 р. на базі Альбертського університету в Едмонтоні Канадського інституту українських студій (КІУС), який досить швидко став значним українознавчим науково-дослідним центром, а в 1981 р. був визнаний інтегрованим членом Альбертського університету [2, с. 175-176]. Щороку інститут надавав стипендії для студентів, випускників, докторантів у розмірі від 1,5 тис. доларів до 5 тис. доларів для різної наукової діяльності [10, с. 621].

Створення Канадського інституту українських студій стало непересічною подією в розвитку національної історичної науки. Від перших днів свого існування він став важливим науковим та навчальним центром українознавства не лише Канади, а й всієї української діаспори. Чималим був його вплив на деідеологізацію історичних досліджень в Україні, ініціювання і фінансування низки археографічних установ. КІУС, разом з Українським Науковим інститутом Гарвардського Університету (УНІГУ), став дослідницькою інституцією, орієнтованою на найтіснішу інтеграцію до західного англомовного наукового середовища.

Громадську активність українців Канади засвідчують і значні періодичні видання, які також мали безпосереднє відношення до справи збереження української ідентичності на Північноамериканському континенті. Деякі з них існували багато десятків років, наприклад, заснований 1903 р. «Канадський фермер» – понад 75 років. Наприкінці 70-х років ХХ ст. «Канадський фермер» злився з газетою «Український голос», що виходить уже близько 100 років. На жаль, чимало українських часописів через відсутність необхідних засобів припиняли своє існування. Об'єктивна причина такого стану – зменшення кількості українських читачів у зв'язку з неухильним скороченням україномовних видань. І все-таки на сьогодні в Канаді виходять такі українські газети і журнали, як «Новий шлях», «Батьківщина» та інші, що є дієвими чинниками існування української діаспори за океаном.

Окрім канадських сюжетів, періодичні видання подають значну інформацію про події в Україні, українське мистецтво і культуру, внутрішньополітичну боротьбу, стан української демократії, народного господарства, освіти, науки. Періодика відображає діяльність громадських об'єднань і товариств українців Канади, в тому числі тих, які були створені з цільовим призначенням для розвитку українсько-канадських відносин. У газетах крім висвітлення подій в Україні подається реакція української громади Канади на явища, що відбуваються на батьківщині. Неодноразово Конгрес українців Канади та інші організації виступали на міжнародній арені з власною точкою зору на ті чи інші події в Україні.

На початок 1970-х рр. українці Канади мали більш ніж 200 видань, зокрема, газет, бюлетенів, журналів [9, с. 125]. Завдяки українській пресі поступово зникли регіональні найменування гали-

чан, буковинців, волинян, русинів, натомість, сформувавши в усвідомленні канадців інформацію про одну національність – українців. Крім цього, преса виконувала ще одну важливу функцію, а саме роз'яснювала читачам проблеми нової країни поселення, інтерпретувала їх в дусі традицій та законів Канади.

Українська діаспора Канади найбільш згуртована в сенсі культури та духовності. Культура українців Канади є невід'ємною частиною загальноканадської культури. Комедійна актриса Люба Гой, художник Василь Курилик, письменниця Мирослава Косташ широко відомі за межами української громади.

У Торонто є галереї українського образотворчого мистецтва «Фокус», «Канадсько-Українська Мистецька Фундація» і галерея при Інституті св. Володимира. У Торонто жив і творив один з найвизначніших канадських образотворчих мистців українського походження Василь (Вільям) Курилик (1927–1977 рр.) – член Об'єднання українських мистців у Канаді, почесний доктор Віндзорського університету, автор більш ніж 7 тисяч художніх полотен.

З перших років імміграції українці в своїх канадських поселеннях організували національні хори, танцювальні ансамблі, драматичні гуртки, оркестри. Не було жодної української організації чи товариства, незалежно від політичних або релігійних уподобань їхніх членів, де б не існували гуртки художньої самодіяльності. Відомими свого часу були хор «Бандурист» при церкві св. Володимира, хор «Канада» у Вінніпезі, хори в народних домах Торонто і Монреалю.

За період з 1939 р. по 1974 рр. було проведено 10 загально-канадських фестивалів. Традиційними стали: Канадський національний український фестиваль у м. Дауфін (започаткований 1965 р.), фестиваль писанки у Вегревільї та фестиваль «Весна» в Саскатуні (обидва проводилися починаючи з 1973 р.). У 1988 р. Альбертська рада українського мистецтва організувала «Фестиваль-88», присвячений тисячоліттю хрещення Русі.

Офіційно українська фольклористика в Канаді виникла після Другої світової війни, коли в канадських університетах розпочалося читання курсів слов'янських мов та літератури. Музичне життя зосереджувалося навколо Інституту ім. М. Лисенка і товариства «Український Музичний Фестиваль», яке щороку влаштовує фестивалі і має своє музичне видавництво. При українських організаціях і парафіях діють ансамблі бандуристів, вокально-музичні й танцювальні групи та драматичні гуртки. З 1953 р. діє театральний ансамбль «Заграва», з 1978 р. – Українсько-канадське оперне товариство. Лише в трьох провінціях – Альберта, Саскачеван і Манітоба – діяло понад 150 українських хорів. Деякі з цих колективів добре знані й далеко за межами Канади, в тому числі й в Україні. У 1992 р. хорові ім. О. Кошиця за популяризацію українського хорового мистецтва була присуджена Державна премія ім. Тараса Шевченка [15].

У Канаді діє низка українських архівів, музеїв, бібліотек. У Саскатуні – Український музей Канади з філіями в Едмонтоні, Вінніпезі і Торонто; у Вінніпезі – Український культурний та освітній центр; в Едмонтоні – Українсько-канадський архів та музей Альберти та ін.

До культурних здобутків українців Канади, що свідчать про їх відданість національним традиціям, належить створення музею «Село українсько-канадської культурної спадщини» (Ukrainian Cultural Heritage Village) – це музей під відкритим небом, розташований у 80 км на схід від міста Едмонтон. Тут демонструється побут українців Канади – першопоселенців періоду 1892–1930 рр. Справжні автентичні хати і домівки з околиць було перевезено до цього музею та реставровано відповідно епохи початку двадцятого століття [16]. Згодом у музеї сформували популярні туристичні маршрути, які включали в себе екскурсії у «Село українсько-канадської культурної спадщини», місто Вегревільї зі своєю найбільшою у світі писанкою, місто Колд-Лейк з його околицями, де розташовано 48 християнських храмів – переважно українських [13].

З середини 1970-х рр. організовується декілька подій об'єднаних у одне свято: фестиваль Спадщини у Едмонтоні (Heritage Festival). Його дійство проходить три дні. У цей час відбувається святкування багатства культур канадської етнічної мозаїки, у тому числі й української [14, с. 197-198].

У багатьох містах Канади відкрито монументи визначних українців, присвоєно українські назви вулицям, паркам тощо. У 1951 р. в Торонто був встановлений перший на північноамериканському континенті пам'ятник Тарасу Шевченку (згодом його пам'ятники були поставлені також у Вінніпезі та Тіммінсі) і нещодавно у Торонто. Пам'ятники Лесі Українці встановлено у Вінніпезі, Саскатуні й Торонто, В. Стефаніку – поблизу Едмонта і Торонто, І. Франку – у Вінніпезі [16].

23 жовтня 1980 р. в Едмонтоні був відкритий перший у світі пам'ятник жертвам голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні (автор – скульптор Людмила Теметя). Подібні монументи встановлені у Вінніпезі, Віндзорі та Калгарі.

Якщо говорити конкретно про українців, що досягли великого успіху на політичній сцені Канади, слід згадати Вільяма Гавриляка, який тричі був обраний мером міста Едмонтон, прем'єр-міністра Альберти Едварда Стельмаха, депутата Національної Асамблеї Канади Бориса Вжесневського і од-

ного з лідерів Ліберальної партії Канади Жерара Кеннеді, голову Верховного суду Джона Сопінку. Сильвія Федорук стала лейтенант-губернатором Саскачевану [17, с. 20].

Але найбільших успіхів серед українців Канади на політичній арені досяг Рамон Гнатишин, який у 1990 – 1995 рр. займав посаду генерал-губернатора Канади. Протягом 27 років він займався адвокатською практикою, з 1966 р. по 1974 р. викладав у Саскачеванському університеті, того ж року був обраний членом парламенту Канади.

Одним з пріоритетних напрямів своєї діяльності Р. Гнатишин проголосив політику багатокультурності, яку розглядав як важливий чинник забезпечення рівності та єдності в країні. У 1992 р. відвідав Україну з офіційним візитом. Докладав багато зусиль для розвитку співробітництва між Канадою та Україною. Світовий конгрес вільних українців нагородив Р. Гнатишина медаллю св. Володимира (1988 р.). У 1992 р. йому було присвоєно звання почесного доктора Чернівецького державного університету, в якому у 2005 р. відкрито Центр канадських студій його імені [3, с. 127].

Як зазначила у своєму інтерв'ю українському щотижневику перша жінка на постах міністра юстиції, голови оборонного комітету та прем'єр-міністра Канади Кім Кемпбелл, на питання журналіста про оцінку ролі української діаспори в житті Канади, вона відповіла: «Краще, що можна сказати про українців Канади, це те, на скільки успішно вони інтегровані в мейнстрим канадського суспільства. Українці є скрізь, і ніхто навіть не думає про це, доки не почує слов'янських імен. Але у певних випадках вони відіграють істотну роль. Наприклад, Канада дуже швидко визнала незалежність України і не лише тому, що ми відчували політичний тиск, який змушував нас це зробити, скільки тому, що знали про бажання українців отримати довгоочікувану незалежність. Канада – це країна, котра у певній мірі має українську душу. У Канаді існує своєрідна культурна мозаїка, і багато з її елементів – українські. Так що вони невід'ємна частина країни» [7, с. 20].

На початок XXI ст. у Канаді діяло понад 1 000 українських етнічних організацій, видавалося 83 українських пресових видання. Серед 301 депутата канадського парламенту чотири депутати мали українське походження. Багато українців задіяні у різних сферах діяльності – медицині, освітній галузі, ІТ-технологіях, технічних спеціальностях, де вони відзначилися висококваліфікованими фахівцями. Українці завжди були мотивовані до кращих умов, адже Канада всіляко заохочувала їх до цього.

Українці досить успішно інтегрувалися у канадське багатоетнічне середовище, стали повноцінними громадянами нової країни, зайняли гідні ніші канадського суспільства, але при цьому змогли зберегти свою національну самобутність, культуру та традиції. Звичайно, асиміляційні процеси позначилися на українській етнічній групі й з плином часу будуть позначатися ще більше. Тим не менш, діяльність українців в духовному, освітньому, науковому та культурному секторі, як бачимо, була не менш дієвою, ніж будь-якому іншому. Це свідчило про самоусвідомлення української громади своєї ідентичності, яку потрібно зберегти в історії етнічного поселення українців у Канаді.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бевз Т. Сучасна українська діаспора: проблеми і перспективи / Т. Бевз // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України: Зб. наук. пр. – К., 2007. – Вип. 34. – 474 с.
2. Гриньох Н. Діяльність українських науково-історичних установ у Канаді в 50–80 рр. ХХ ст. / Н. Гриньох // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Перша міжнародна наукова конференція. Збірник доповідей. – Львів, 2006. – 387 с.
3. Енциклопедія історії України: в 5 т. / [Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 2003. – Т. 3. – 672 с.
4. Євтух В.Б. Етносуспільні процеси в Україні: можливості національних інтерпретацій / В.Б. Євтух. – К. : Стило, 2004. – 243 с.
5. Зарубіжні українці: довідник / [За ред. Я. Балана, Б. Кордана, Б. Кравченка, С. Лазебника та ін.]. – К. : Україна, 1991. – 240 с.
6. Заячук Ю. Освітня діяльність вищих українознавчих інституцій Канади: історичний контекст і тенденції сьогодення / Юлія Заячук // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. – Ч. 4. – Кн. 2. – Ніжин : видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2005. – 164 с.
7. Кафтан О. Кім Кемпбелл: Українська політика ніде не буває нудною / О. Кафтан // Коментарі. – 2010. – 9 квітня. – 25 с.
8. Макар В.Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади / В.Ю. Макар. – Чернівці : Прут, 2006. – 284 с.
9. Марунчак М. Історія українців у Канаді / М. Марунчак. – Вінніпег, 1968. – Т. 1. – 546 с.
10. На скрижалях історії. З історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою у другій половині 1940–1980 рр. Збірник документів та матеріалів. – Кн. 1: Товариство об'єднаних українців Канади. – К., 2003. – 868 с.

11. Недужко Ю. Освітньо-виховні аспекти діяльності української діаспори країн Заходу в контексті боротьби за державну незалежність України (середина 40-х – 80-ті роки ХХ ст.) / Ю. Недужко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/JournALL/xxx/12/26.pdf>

12. Піскун В.М. Українська політична еміграція й діаспора у ХХ столітті: форми культурного й інтелектуального узв'язання в країнах проживання // Піскун В.М., Ціпка А.В., Щербатюк О.В. та ін. Українство у світі: традиційність культури та спільнотні взаємини. Монографія – К. : ЗАТ «Нічлава», 2004. – 240 с.

13. Село Культурної Спадщини (Канада) // Нова Січ від 03 вересня 2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novasich.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=2906>

14. Тюрменко І. Роль Української Православної Церкви в Канаді у збереженні національних та культурних цінностей (друга половина 40-х – початок 70-х років ХХ ст.) / Ірина Тюрменко // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: міжнар. наук.-практ. конф., 18-20 червня 2008 р.: тези доп. – Львів, 2008. – 218 с.

15. Українська музика та фольклор у світі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?l=EHU&verbvar=Kanada&abcvar=14&bbcvar=1>

16. Українці у Канаді – від хлібного колюса до Уейна Грецького. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surma.moy.su/publ/1-1-0-2513>

17. Шаповал Ю. Українська Канада / Ю. Шаповал // Главред. – 2008 – № 38. – 28 с.

18. 1991 Census of Canada. Special tabulation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statcan.ca/english/Pgdp/People/Population/>

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2014.

Юлия Кондрашевская

Национально-культурные достижения украинцев Канады.

В статье рассматриваются достижения украинцев Канады в культурной, образовательной, научной и других сферах деятельности.

Ключевые слова: украинская диаспора, украинцы Канады, эмиграция, культура, образование, наука.

Yuliya Kondrashevska

National and Cultural Achievements of the Ukrainians in Canada.

The article highlights the cultural, educational, scientific, etc. achievements of the Ukrainians in Canada. Their activity encompasses the process of creating and building Ukrainian schools, universities, churches and other religious and cultural institutions in Canada. This article focuses on the establishment of the Canadian Institute of Ukrainian Studies in Edmonton, on the development of Ukrainian system of education for students of secondary and high schools, and on the development of the press, which raised important questions about events in Ukraine and the Ukrainian Diaspora. The article deals with the development of Ukrainian art in Canada, with famous artists, poets, writers, actors, with galleries, museums, libraries, archives, etc. The author analyses the activity of the Ukrainians who achieved significant heights in the political sphere of Canada and who made a great contribution to the development and implementation of multiculturalism.

Key words: the Ukrainian Diaspora, the Ukrainians in Canada, immigration, culture, education, science.